

16. 10. 2021

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Role státu v zajištění sociálních práv občanů

Dlouhodobě se z filozofického a právního hlediska zabývám tím, k čemu máme stát. Co stát vlastně znamená pro obyčejného člověka, co a kdo tvoří stát, jaké jsou priority státu, jaká jsou práva a povinnosti občanů? Co vše máme jako občané nebo můžeme od státu očekávat a požadovat. Otázka to není nikterak nová, provází dějiny moderních států již nějakou dobu, nicméně je potřeba se jí zabývat neustále. Myšlenka sociálních práv cílí k tomu, aby každému občanovi, který nemá ideální podmínky z různých důvodů, bylo státem pomoci překonat jeho překážky tak, aby mohl rozvinout svůj potenciál.

Pomoc by měla přicházet ve chvíli, kdy občan nemá ideální startovní podmínky například kvůli rodinné situaci nebo v důsledku jiných nevhod, které mohou nastat v průběhu života.

Jako politička se musím a chci k základním posláním státu neustále vracet. Vzhledem k častým ideovým debatám často řeším problematiku sociální politiky státu a jakou roli v ní má stát sehrát. Pomáhat všem, nebo jen těm, kteří si to zaslouží, nebo snad i těm, kteří si to optikou úspěšných vzhledem ke svým výkonnostním parametrům nezaslouží?

Naše země je civilizovanou evropskou zemí. A jako taková je vázána mnoha mezinárodními smlouvami, které upravují sociální práva. Tento stav je výsledkem a vývojem debaty v důsledku historických zkušeností a vychází i z úrovně ekonomického stavu naší společnosti, který si solidaritu se slabšími může dovolit. A dokonce mu to z makroekonomického hlediska přináší jisté výhody, protože odstraňovat následky systémové chudoby je násobně nákladnější. Ale zpět k lidské důstojnosti.

Podle Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 platí, že: „Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.“

Sociální práva jsou tedy lidskými právy zaručujícími základní lidskou důstojnost člověka. Demonstrativní výčet těchto práv je obsažen ve Všeobecné deklaraci lidských práv a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Politicky tedy nejde o problematiku levicového nebo pravicového zaměření stran, jak bývá často podsouváno. Tato práva by měla být garantována občanům vždy, bez ohledu na to, zda ve volbách zvítězí více pravá nebo více levá politická klika, jakkoliv toto rozdělení považují za překonané. Bohužel realita politické diskuse o tom, zda tato práva máme zajistit nebo ne, je prostě dennodenně jiná.

Sociální práva se rozdělují na ta zasahující do oblasti pracovního práva, tedy například obsahují právo na práci a uspokojivé pracovní podmínky. Ani v této oblasti nemáme vyhráno. Stále je mnoho lidí, kteří práci hledají těžko. Zejména pokud jsou jakkoliv znevýhodnění. Lidé zdravotně znevýhodnění, z těžkých sociálních podmínek, příslušníci menšin, lidé postižení exekucemi, nezaměstnaní lidé před důchodem. Je mnoho lidí, kteří pracují tzv. na černo. Bohužel se domnívám, že některé legislativní změny spíše vedly k poškození nebo spíše obcházení práv v této oblasti,

například díky agenturnímu zaměstnávání. Z mého pohledu je tedy mnoho lidí, jímž je právo na práci a uspokojivé pracovní podmínky upíráno. Ostatně to vyplývá ze statistik Úřadu veřejného ochránce práv, který se výzkumem v této oblasti podrobně zabývá.

Dalším právem je právo na sociální zabezpečení. V zásadě všichni očekáváme, že v případě potřeby má stát nebo územní samospráva určité prostředky, jak se o nás postarat a za tím účelem zřizuje sociální zařízení. Například zařízení pečující o seniory. Dostupnost těchto služeb se ale liší kraj od kraje. V podstatě lze říci, že to, zda budete mít nárok na péči v těchto zařízeních, rozhoduje vaše poštovní směrovací číslo. Někde je těchto zařízení dostatek, jinde ne. To považuji vlastně za systémovou nespravedlnost, která se však odstraňuje jen velmi obtížně, zvláště pokud neexistuje funkční vládní strategie, která měla ambici tento problém odstranit. Bohužel naše obyvatelstvo stárne a současně se prodlužuje věk dožití. Problém tedy bude narůstat.

Je zapotřebí rozšiřovat portfolio sociálních zařízení, umožňovat péči v rodinném prostředí. V době, kdy ale stále vyhroceně hovoříme o tom, zda ohroženému dítěti do tří let lépe v ústavu nebo v náhradní rodinné péči, je obtížné dostatečně rychle zkvalitňovat dostupnost služeb tak, aby lidem co možná nejlépe vyhovovaly. Krize v souvislosti s epidemií nemoci covid-19 nám však ukazuje obrovské systémové chyby, které by nám mohly pomoci přehodnotit systém poskytování služeb v sociální a zdravotní oblasti. Musím bohužel s politováním konstatovat, že se toho mnoho nezlepšuje.

O to hůře vnímám absenci ponaučení, když vymáhání sociálních práv občany je výrazně obtížnější než ostatních práv. Dostupnost péče si totiž nelze snadno vysoudit, byť snad v brzké době dojde konečně k ratifikaci dlouho očekávaného Opčního protokolu k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením, díky němuž si osoby nebo jejich zástupci budou moci stěžovat na porušování povinností plynoucích z Úmluvy.

Jistou nadějí je pro mě práce na politice nezávislého Úřadu veřejného ochránce práv, který se těmto oblastem systematicky věnuje, a to bohudíky bez ohledu na to, kdo stojí v jeho čele. Tento úřad tak například monitoruje situaci v mnoha oblastech dopadajících na sociální práva občanů a přijímá četná stanoviska, která bývají čím dál častěji reflektována v klíčových soudních rozhodnutích. Naposledy například v nálezů Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 40/17, jímž byly zrušeny tzv. bezdoplatkové zóny, v nichž lidé ztrácejí nárok na doplatek na bydlení. Napadené ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi jsou podle Ústavního soudu neústavním zásahem do práva na zajištění základních životních podmínek v oblasti bydlení. I zde Ústavní soud konstatoval, že dílčí změny v zákonech jsou jen nesystémovou reakcí bez trvalejších účinků na dlouhodobě neuspokojivě řešený problém sociálního vyloučení.

Doufám tedy, že naše sociální práva budou výhledově legislativně upravena v jakýsi moderní systém, který zabrání sociálním hrozbám v důsledku sociálních potíží obyvatel, které v minulosti často vedly ke společenské destabilizaci. Ostatně před tímto rizikem varuje poměrně dost sociologů a jiných společenskovedních odborníků.

Mgr. Adéla Šípková,
advokátka

Další články:

- [DEAL MONITOR](#)
- [Tři dekády v advokacii a otevřený pohled na to, co profesi i justici nejvíc škodí](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [Vybrané otázky poskytování zdravotních služeb na dálku](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [„Za každou kauzou je živý příběh“](#)
- [Ombudsman na Maltě - základní parametry a role. A v čem bychom se mohli poučit i my v Česku?](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [DEAL MONITOR](#)
- [Rozhovor s JUDr. Veronikou Janoušek Rudolfovou, samostatnou advokátkou specializující se na sportovní právo](#)
- [DEAL MONITOR](#)